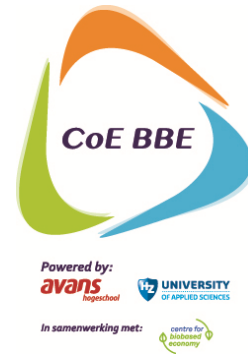

BIJLAGEN

“Is het gras altijd groener bij de burenen?”

Een rechtsvergelijkend juridisch onderzoek naar de wet- en regelgeving in het traject van ‘maaisel naar grondstof’.

Lonne van Sleuwen
29 mei 2017

BIJLAGEN

“Is het gras altijd groener bij de burens?”

Een rechtsvergelijkend juridisch onderzoek naar de wet- en regelgeving in het traject van ‘maaisel naar grondstof’.

Student:	L.F.A. van Sleeuwen
Studentnummer:	2071992
Afstudeerorganisatie:	Center of Expertise Biobased Economy te Breda
Lectoraat:	Biobased Energy
Stagebegeleiders:	mr. drs. R. Kerstens – van Tol dr. ir. J. de Best
Afstudeerperiode:	februari 2017 – mei 2017
Onderwijsinstelling:	Juridische Hogeschool Avans-Fontys
Opleiding:	HBO-Rechten
Locatie:	’s-Hertogenbosch
1 ^e afstudeerdocent:	mr. P. Jacobs
2 ^e afstudeerdocent:	mr. B. de Jong
Classificatie:	Openbaar
Verschijning:	Breda, 29 mei 2017

Inhoudsopgave

Bijlage 1: Interview K. Wijns 28 maart 2017	5
Bijlage 2: Interview H. Thiewes en S. van Calker 30 maart 2017	14
Bijlage 3: Interview R. Kwinten 7 april 2017	22
Bijlage 4: Interview W. Verbeke 13 april 2017	30
Bijlage 5: Interview N. Vanaken 9 mei 2017	35
Bijlage 6: Telefonisch interview M. Wagener 10 april 2017	39
Bijlage 7: E-mail B. Koopmans 8 mei 2017	41
Bijlage 8: E-mail F. Mandigers 15 mei 2017	43
Bijlage 9: Sfeerimpressie natuurgebied 'Vallei van de Zwarte Beek'	45

Bijlage 1

Interview K. Wijns¹

Gegevens respondent

Naam: Katrien Wijns
Functie: Projectcoördinator Interreg GrasGoed
Natuurpunt

Gegevens interview

Datum: 28 maart 2017
Tijd: 15.30 – 16.34 uur
Organisatie: Natuurpunt
Locatie: Michiel Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, België

L. van Sleeuwen(LS): Mijn eerste vraag heeft te maken met wat ik in de Nederlandse jurisprudentie heb gevonden en dat gaat over het beoogd produceren. Als de stof niet beoogd geproduceerd is, dus niet geproduceerd voor het maken van de verschillende eindproducenten, dan valt het maaisel al onder een afvalstof. Dus wat het primaire doel is van het maaien van het gras?

KW: Nee, het gras wordt niet gemaaid met het oogpunt het maken van een product.

LS: Maar wat is dan wel het doel?

Katrien Wijns (KW): Het is volledig in het kader van natuur en natuurdoelstellingen. Graslanden zijn vaak half-natuurlijke graslanden. Dus er is nog maar weinig robuuste natuur in West-Europa, buiten dat als je naar het bos gaat. Eigenlijk kun je zeggen elk grasland zou naar een bos gaan als je dat laat zoals het is, maar doordat er al zo veel jaren bepaalde landbouwpraktijken zijn geweest en bijvoorbeeld ook door het plaggen als strooisel in de potstal en maaien voor veevoeder is er een bepaalde natuur ontstaan, een bepaald landstap uit ontstaan en dat dat hierop is aangepast en bestaat al zo lang en dat is ook dat maakt dat er typische plantensoorten in een grasland voorkomen die enkel maar groeien als je ieder jaar gaat maaien. En aan die plantensoorten zijn weer insecten aangepast, aan die insecten zijn weer vogels aangepast. Dat is een heel ecosysteem die eigenlijk ontstaan is door het bewerken van graslanden en dat dit ook graslanden blijven en dat er geen struiken in komen en het uiteindelijk niet naar een bos zal gaan. Je kunt wel zeggen is dat nou belangrijk? Ja, dat wordt als belangrijk gezien omdat inderdaad er al zoveel jaren op die manier gebeurd. Er is wel een omschakeling geweest in de landbouw, die is veranderd. Die is van kleinschaliger naar grootschaliger gegaan. En zeker de nattere graslanden waar vroeger nog wel heel

¹ Er is letterlijk overgenomen wat door respondent is geantwoord

kleinschalig en arbeidsintensief in gemaaid werd, daar wordt nu minder in gedaan. Of bijna niet meer gedaan.

LS: Er wordt dus op deze stukken helemaal niet meer gemaaid?

KW: Natuurbeheerders zijn dat gaan overnemen omdat ze dat heel belangrijk vinden dat die soorten en diversiteit ook wel blijft bestaan. Want wat doe je als je maait.. Dan ga je verschrallen. Dan ga je nutriënten afvoeren. Want als je niet zal maaien. De plant groeit, die zet zaad, en we willen ook dat die zaad zet. Dus dat ze zich kunnen verspreiden. Hij gaat afsterven en als hij afsterft dan brengt dat nutriënten in de bodem en bepaalde planten zijn dat gewoon dat die bodem niet zo heel nutriëntenrijk is dus eigenlijk een hele algemene in natuurbeheer: hoe schraler de bodem is, hoe minder nutriënten in de bodem, hoe meer diversiteit en hoe meer verschillende plantensoorten er eigenlijk groeien. Als boeren, boeren hebben ook van die typische productiegraslanden en dan heb je ook maar één soort gras hebt wat daar in staat. Dat is omdat dit bemest wordt en bemeste landen zorgen voor heel weinig diversiteit in grasland. Daarvoor wordt er eigenlijk gemaaid, om die graslanden in stand te houden.

LS: En waarom wordt een deel van het gras wel voor veevoeder gebruikt en een ander deel van het gras niet?

KW: Dat heeft met verschillende factoren te maken. Soms wordt het gras bijvoorbeeld niet echt als lekker bevonden door het vee (koeien, schapen,...). Je hebt veel verschillende types graslanden, vegetatietypes- en categorieën. Binnen dat vegetatietype komen verschillende soorten planten voor en het kan ook voorkomen dat er giftig is voor veevoeder of ze niet zo interessant vinden. Eigenlijk de belangrijkste is dat je droge graslanden hebt en nattere graslanden die je in de zomer nog wel kan maaien als het in de warmere periode van de zomer dat het wat droger komt te liggen dan kun je ze maaien met tractoren met lagedrukbanden zodat je de bodem niet aantast. Voor echt hele natte gebieden die ook maaibeheer vragen of die gemaaid worden omdat ze verstoord zijn en omdat je terug wilt gaan naar de oorspronkelijke toestand, omdat er ooit te veel bemesting is geweest door uitspoeling van nabijgelegen landbouwpercelen, die worden gemaaid en worden gemaaid met gespecialiseerde machines, met rupsvoertuigen. Die machine is gekozen voor een rupsvoertuig, omdat die een lage druk hebben. Je kunt daar niet met veel gewicht op. Je hebt echt, in de Zwarte Beek, heb je echt van die veengebieden. Echt moerassige stukken eigenlijk, maar die worden ook wel gemaaid, omdat die zodanig verstoord terug in de natuurbeheer komen en wij moeten die deze dan helemaal herstellen en dat vraagt dan jarenlang maaibeheer. Het kan zijn dat die ooit terug in hun oorspronkelijke staat komen. Dat ze niet zo veel gemaaid moeten worden, omdat ze eigenlijk wel terug gebracht zijn. Vandaag de dag heb je veel input van nutriënten. Door versnippering van het Vlaamse landschap kennen veel natuurterreinen de nabijheid van landbouw, verkeer en industrie, dus je hebt overal inspoeling van nutriënten. Het is dus wel belangrijk dat het gemaaid wordt. Je kunt dus bijvoorbeeld al niet op die heel natte percelen met heel veel gewicht op dat perceel. Het veevoeder wordt vaak in balen geperst. Een balenpers is heel erg zwaar. Er wordt in het project wel bekeken of dat dan toch ook kunnen. Toch moet het gras bewaard worden. Het moet gedroogd worden voor veevoeder. Dus eigenlijk zijn het in het project die natte gebieden die komen heel veel reststromen en maaisel uit.

LS: Ook veel houtige grassen komen er in de natuurgebieden voor, toch?

KW: Je hebt ook de percelen, dat is trouwens typisch voor de landbouwpercelen die weer terug in natuurbeheer komen en dan vooral die in de nattere sferen. Er is veel bemesting geweest door de landbouw op die percelen en eens terug in natuurbeheer dan verschijnen de typische russen, de pitrussen. Die domineren heel hard en vee houdt niet van pitrussen. En zeker niet als dat wat ouder is. Als het verse scheuten zijn dan wordt het nog wel gegeten, maar op het moment dat het wat ouder wordt, dan niet meer. Ook Natuurmonumenten hebben hele grote stromen van pitrussen. Dat is gewoon een probleemsoort en ook een soort die we niet willen verkrijgen. Daar streven we niet naar in die gebieden. Dit is gewoon vanaf een verstoord landbouwperceel, met hoge bemesting, wil je terug naar je natuurlijke vegetatie gaan. Die weg daartussen, dat duurt jarenlang. Van heel frequent maaibeheer om die nutriënten terug uit de bodem te krijgen en om die pitrussen weg te krijgen. Stikstof krijg je gemakkelijk uit de bodem, maar fosfaat dat is heel moeilijk om die soms vrij te krijgen en daardoor dat die pitrus ook blijft groeien. Als het interessant zou zijn om het binnen grasgoed te verwerken, dan zou het wel een optie zijn om het meer te maaien. En hoe meer je het maait, hoe sneller het verdwijnt.

LS: Wat is de reden dat het maaisel zowel uit Vlaanderen en Nederland komt? Komt dit doordat het anders te weinig maaisel is om een product te produceren?

KW: Ja, zeker wel.

LS: Wordt het meeste gras uit Vlaanderen of Nederland gehaald?

KW: Ik denk dat die dingen samen worden gebracht, omdat de natuurbeheerders binnen het project met dezelfde problematiek zitten dus niet alleen is het interessant om maaisel samen te brengen maar ook kennis. En voor de verwerkers is het ook interessanter. Het is een grensregio en eigenlijk kun je binnen die regio gaan kijken wat het aanbod is en dat het natuurlijk niet ophoudt aan de grens. En eigenlijk is het ook vooral voor Vlaanderen interessant om de technieken en de kennis die er nu al in Nederland een tijdje zijn, om die ook naar Vlaanderen te brengen. In Vlaanderen is er vrij weinig innovatie op het vlak van grasverwerking. Er zijn veel onderzoeken geweest naar gasvergisting, maar zoals Grassa en NewFoss dat zijn echt spelers die er momenteel niet in Vlaanderen zijn. Voor de Vlaamse natuurbeheerders is het interessant om bij op die kar te springen. En voor hun ook. Zij willen hun bedrijvigheid ook uitbreiden naar Vlaanderen en dan weten ze ook wat het aanbod is.

LS: Hoe zijn de natuurgebieden onderverdeeld?

KW: Natuur stopt niet aan de grens. Het Hageven, Vallei van de Zwarte Beek, Dommelvallei, dat sluit allemaal mooi aan. Het Hageven maakt deel uit van één grensoverschrijdend gebied: De Plateaux-Hageven. Hageven is het Vlaamse deel, de Plateaux het Nederlandse deel. Altena-Biesbosch en Vlijmens Ven is een regio, beheerd door Brabants Landschap en Natuurmonumenten.

Binnen de regio het Grenspark De Zoom-Kalmthoutse Heide zijn verschillende beheerders betrokken: Natuurmonumenten, Natuurpunt, Agentschap voor Natuur en Bos, maar ook privé-eigenaars. Allemaal verschillende spelers in één gebied en het Grenspark is een overkoepelende organisatie die deze partijen bij elkaar brengt. Alle beheerders daar vergaderen vaak.

LS: Ik begrijp het. Nu naar de volgende vraag, of eigenlijk opmerking. Ik heb contact gehad met Natuurmonumenten. Zij zeiden dat zij verder geen knelpunten waren vanuit zijn kant en dat ze in Vlaanderen meer knelpunten hebben.

KW: Ik hoor ook wel dat in Nederland alles goed geregeld is.

LS: Maar wat ook heel belangrijk is, zijn de knelpunten. Ik heb de knelpunten opgedeeld in vijf soorten. Het maaien/oogsten van het gras, (grensoverschrijdend), opslag, overslag en verwerking halffabricaat/eindproduct.

KW: Ook voorbereiding, ofwel inkuilen. Dat lijkt mij goed.

LS: Ik heb een aantal knelpunten toegestuurd gekregen. Ik weet niet of er toevoegingen zijn tot nu toe.

KW: Gras importeren en terug sturen is een knelpunt voor NewFoss. Hoezo?

LS: Hij zei ter introductie tijdens het telefoongesprek dat er twee knelpunten die bij hem opkwamen. Dit is het knelpunt die je net noemt, maar ook het gras inkuilen en de bodemverontreiniging die dan ontstaat. Meer wat erbij komt kijken als het gras wordt terug gestuurd.

KW: Dit is ook hetgeen dat Willy aangaf tijdens een eerder overleg met jou. Met al die documenten. Met de nodige documenten is er eigenlijk geen probleem, maar het komt er wel allemaal bij kijken. Je moet wel telkens een document opstellen en dat is eigenlijk een soort van mini contract waarin je ook als natuurbeheerder je verantwoordelijkheid neemt en het maaisel terugneemt indien het niet voldoet aan eisen NewFoss.

LS: Hun zijn meer eerst de ontvangende partij, maar zij versturen ook. Want hun sturen dan de vezels weer terug naar Agricon.

KW: Een betonplaat heeft te maken dat de boden niet verontreinigt. Dat is ook een extra kost. Op zich als het op een betonplaat wordt opgeslagen, dat bevordert ook wel de kwaliteit van het maaisel dus er is wat minder zand in die kuil gekomen.

Het maximaal laadvermogen... Dat is inderdaad, daar hebben we het ook al over gehad. In het project werd er veel over gehad van we gaan comprimeren, we gaan minder water vervoeren en dan kunnen we meer vervoeren in één keer. Eigenlijk zijn we tot de conclusie gekomen dat je eigenlijk niet veel meer gaat kunnen vervoeren omdat je sowieso een soortelijk gewicht hebt. Je hebt één kuub, één meter bij één meter gras. Dat weegt zoveel en dat hangt ervan af hoe nat het gras is: nat gras weegt uiteraard meer dan droog gras. Ga je dat persen voordat je gaat vervoeren, dan zou dat minder gaan wegen, want je neemt minder water mee. Volgens Vandervelden zal de vooropgestelde manier van persen echter niet ontzettend veel water uit het gras krijgen. Dit is echt minimaal. De gehele bewerking heeft weinig zin en als je dan wel een manier vindt om het gras dichter op elkaar te krijgen, dus meer kuub in een vrachtwagen kan krijgen. Een vrachtwagen waar 30 kuub in kan, zeg ik maar, en normaal gezien dat maaisel zit allemaal een beetje los en je probeert te duwen dat er allemaal in kan, dan ben je toch beperkt omdat een vrachtwagen maar zoveel ton maximaal mag vervoeren. Dus als dat nat maaisel is, ook al ga je het aanduwen, dan kun je maken dat hij half vol is en dat je toch aan het maximaal laadvermogen zit.

LS: Dus je zit altijd met het maximale laadvermogen? Hoe fijn geperst het gras ook is.

KW: In Nederland ligt het toegestaan laadvermogen hoger. Dat maakt ook, in Nederland is dat misschien toegestaan, maar als je dan met een vracht van Vlaanderen naar Nederland gaat, dan heb je daar niet zoveel aan.

LS: Dus stel dat het maaisel wordt geoogst in Nederland en vervoerd in Nederland door een Nederlandse vervoerder, dan mag het wel.

KW: Ja, en als je dan van Nederland naar Vlaanderen moet, dan geldt dat ook. Je mag toch maar zoveel meenemen als toegestaan is. Dan is de Vlaamse wetgeving de beperkende factor, als je interregionaal werkt.

LS: Wordt het gras van Vlaanderen en Nederland dan ook gemengd en samen over de grens getransporteerd en daarna verwerkt in Nederland? En dan bedoel ik ook in dezelfde vrachtwagen.

KW: Dat is een vraag die je aan Vandervelden moet stellen. Die doet heel veel transporten. Ik weet niet wat voor hun optimaal is. Logisch is altijd. Als je kilometers doet, zorg dat je vracht zo vol mogelijk zit. Het hangt ervan af hoe ver die locaties van Vlaanderen en Nederland uit elkaar liggen. Als dat beperkt is, dan kan het wel dat ze maaisel bij elkaar gaan voegen. Ik denk niet dat ze vijftig kilometer gaan rijden met een halve vracht. Dat is niet rendabel. Zo'n ding is Vandervelden heel goed in. Vandervelden heeft heel veel ervaring met het vervoer van houtsnippers.

LS: Welke percelen zijn in het beheer van agrariërs?

KW: Wij hebben wel echt de droge percelen die weinig kritisch zijn, waar gewone landbouwvoertuigen op kunnen, die geven wij normaal gezien aan boeren om te beheren. Zij doen dat wel onder voorwaarden vastgelegd in een jaarlijkse overeenkomst voor kosteloos gebruik van Natuurpunt-terreinen. Zij krijgen het gras ervoor terug en zij kunnen vaak ook landbouwpremies aanvragen. Dat is niet enkel maaien. Als er percelen zijn. Er zijn ook vegetaties die gewoon begraasd worden, waar nooit gemaaid wordt. Als dat geen gevoelige stukken zijn, dan wordt dat gewoon begraasd door vee van boeren. Het is ook heel vaak, als de percelen vanuit de landbouw worden aangekocht door Natuurpunt, is vaak nog overeenkomst van kijk de boer wilt dat verkopen, als hij dan nog tien jaar of tot aan zijn dood mag gebruiken. Dan mag dat, maar wel onder bepaalde voorwaarden, bijvoorbeeld dat er geen extra bemesting meer mag zijn, maaien laat in het jaar. Uitzonderlijk staan we andere dingen toe. Als we het kunnen kopen, dan kun je wat dingen door de vingers zien. Dan weet je dat op termijn dat perceel wel in natuur zal komen, ook al duurt het lang. Als je verkoop mist en je hebt het niet kunnen kopen en het gaat naar een nieuwe boer en dan weet je het natuurlijk nooit. Maar wat was nu de initiële vraag? *lacht*

LS: Wie gaat het transport verrichten?

KW: VanderVelden heeft de meeste ervaring in het transporteren. Het zal een beetje uitwijzen welke rol zij in het project gaan spelen. Maar ze hadden zich wel in het project gericht op een machine die niet enkel transport doet op de grote weg, maar ook een machine die natuurstukken die niet zo toegankelijk zijn, vaak wordt er gemaaid en wordt dat op de rand van het perceel gelegd. Die percelen zijn ook niet zo goed bereikbaar voor zwaardere

machines of voor de vrachtwagens om ze direct op te halen daar dus Vandervelden wilde wel inzetten om zo die verschillende hopen die in het gebied liggen, om die samen te brengen naar een overslaglocatie. Met een machine die zit tussen een gewone bandenmachine en een rupsmachinemaaier. Hij kan slechte terreinen aan, en kan dus transport doen van die gevoelige maaipercelen naar een overslaglocatie.

LS: Maait de machine het ook meteen of haalt hij het enkel op?

KW: Enkel het kleinschalig transport. Dus nog niet het grote transport. Ze zijn bezig met ontwikkelen.

LS: Je kunt natuurlijk niet met een grote vrachtwagen bij die opslaglocaties komen?

KW: Het is voor ons ook belangrijk voor onze maaimachine dat we efficiënt kunnen maaien en nu hebben we een maaimachine. Je maait en het maaisel wordt ofwel ineens opgeladen of je laat het eventjes liggen, soms wel drie maanden. Dan ga je het opladen, maar dat laadvermogen van die machine is redelijk klein. Dus dat maakt dat je onderweg bent. Hij zit vol, terug naar de rand. En moet je het uitkiepen langs de rand van het perceel of moet je met die machine nog eens een bepaalde afstand overbruggen om het naar een centrale plek te brengen en dat is veel tijdverlies terwijl je niet verder kan maaien, want het is ook een maaimachine.

LS: En hij moet ook vaak hetzelfde traject rijden, waardoor de bodem ook beschadigd wordt?

KW: Nee, dat klopt. Dat is ook niet bevorderlijk voor de bodem. En Vandervelden zegt ook jullie moeten gewoon zien dat jullie kunnen blijven maaien en daarom is er een beetje die loskoppeling van de transporten dat we met die machine zo min mogelijk afstanden moeten gaan doen en heen en weer bewegen, maar dat we meer kunnen maaien en meer volume mee kunnen nemen. We gaan sowieso altijd wel dingen moeten lossen, maar dat dat niet zo snel al moet. Dus dat er een hoger laadvermogen al is.

LS: Bjorn Boerhorst van Agricon gaf aan dat er knelpunten zijn op het gebied van grensoverschrijdend transport. Dit heeft te maken met de Europese Verordening Overbrenging van Afvalstoffen. Ook vraagt hij nog of het vereist is om zo'n bijlage in te vullen en te gebruiken.

KW: daar kan ik eigenlijk niet zo veel over zeggen. Dat heeft dan weer te maken met die bijlagen en die papieren. Veel knelpunten worden gedoogd, dat kan misschien ook in Nederland. De voornaamste knelpunt wat bij ons is dat het een afvalstof is, dat is in bepaalde periode het maaisel opslaan, dus op hopen laten liggen. Dat mag dus niet, want dat is afvalhopen laten liggen. En als het geen afvalstof is, dan zouden die voorwaarden waarop je dat kan laten liggen niet gelden. In het kader van het project is het ook niet de bedoeling om de hopen te laten liggen. De kwaliteit verlaagt gewoon, het dient door Grassa verwerkt te worden of redelijk snel ingekuuld te worden.

LS: Tijdens een eerder gesprek gaf je aan dat Grassa een machine heeft ontwikkeld, dat het gras ook op locatie kon worden bewerkt.

KW: Het is een oplegger van twaalf meter met een hele installatie erop. Het is ook geen oplegger die op de hele gevoelige stukken kan komen. Het zal altijd op een overslaglocatie verwerkt moeten worden, dus diep in het gebied kunnen ze niet met die machine komen. Die

maait niet, die verwerkt alleen het maaisel. Het is een raffinagemachine. Hij scheidt het gras ook in vezels, eiwitten en sappen. Ook vangen ze het allemaal op. Dan wordt het ook getransporteerd.

LS: Direct naar Agricon? NewFoss?

KW: In principe zouden die reststromen allemaal verder ingezet worden, alleen wordt er nu gekeken, de vezels die zij zo nu verwerken met die machine, die zijn minder geraffineerd dan de NewFossvezels, dus dan is het een goede voorbereiding voor de NewFossvezels dus dat ze ook nog naar NewFoss kunnen die vezels. Maar waar de sappen naartoe gaan, dat hangt af van de verschillende eindproducten. De gehele ketens lijken veel op elkaar. Het enige dat verschilt is juist wat er voorafgaat aan het produceren van dat product.

LS: Uiteindelijk wordt al het gras samengevoegd, toch? Of wordt er nog onderscheid gemaakt? Of wordt het gras gemaaid en gebruikt voor alle eindproducten?

KW: In de PowerPoint van Harm Jan Thiewes staat dat van dit gemaaid gras uit dit park, maken we dit eindproduct. In de realiteit gaat dat niet effectief het gras van het Grenspark zijn dat we gaan testen. Dat is het concept eigenlijk. Het gaat er een beetje van af hangen. Als je bekijkt welke transporten daarvoor nodig zijn. Als ze regionaal voor een bepaald product genoeg gras is uit die regio, dan is het misschien voldoende om dat gras te gebruiken voor dat eindproduct. Dat zal er van af hangen. Misschien gezien de tussenstappen en de bedrijven hoe ver die van elkaar liggen en waar de gebieden liggen.

LS: Als je een perceel maait, wordt dan de eerste keer dat het opgeslagen wordt het dan binnen een straal van 1 KM opgeslagen.

KW: Zoals ik al zei is heel ad-hoc, dus vaak gewoon aan de rand van het perceel. Soms hebben we een locatie waar we dat kunnen samenbrengen, maar als dat met de rupsmachine gemaaid is, dan gaat hij nooit heel ver van daar. Het ding is, hoe we dat nu doen is in verschillende stappen. Dat is niet idealiter. Zo kan dat niet blijven gaan, want dan is dat maaisel al aan het rotten vooraleer we er iets mee gaan doen. Aan het einde van het maaiseizoen wordt er veel maaisel pas dan afgevoerd. Dan wordt het van de kleinere opslaglocatie naar een grotere opslaglocatie en het kan zijn dat dit straal van 1 KM niet is. Ik denk dat als je naar overslaglocatie gaat doen, dat weet ik niet, dat moet je misschien aan Vandervelden vragen. Dat als die met zijn machine naar de overslaglocatie gaat doen, dat zij weten hoeveel kilometer er tussen zou kunnen zitten.

Soms, maar dat is meestal als je natte gebieden hebt die we nog kunnen maaien met lage drukbanden dan kun je eraf met je tractor. Als je de banden opblaast, dan kun je er wel mee over de weg. En dan kunnen we soms het maaisel dat we gemaaid hebben gaan afvoeren, dus dat is dan niet het scenario met de rupsmachines. Met een rupsmachine moet je het gaan overladen.

Verder over de opslag moet je volgens vergunningsvoorwaarden wordt dat altijd met een betonplaat. Dat kun je niet verwezenlijken in een natuurgebied, dat wil je niet. We experimenteren met tijdelijke betonstructuren dat je het ook wel terug kunt verwijderen zo door zo'n betonplaten. Het wordt nog niet gebruikt, maar is in project gezet. Wordt onderzocht hoe gemakkelijk dat werkt. Het heet betondal. Je hebt ook betondal die ook het regenwater opvangt. Onder die dal heb je zo'n wateropvang.

LS: Waarom willen of moeten ze dat opvangen?

KW: Als je materiaal op je betonplaat hebt liggen en het regent, dat water spoelt uit en dan heb je uitspoeling van nutriënten en dat mag niet. Dat moet je normaal gezien altijd opvangen. Bij mest stockeren is dat helemaal gevoelig.

LS: Wordt er alleen natuurmaaisel gebruikt of ook bermmaaisel? In de aanvraag staat namelijk dat het van belang is dat er uitgezocht wordt of er beleidsmatig een verschil is tussen bermmaaisel en natuurmaaisel. Is dit nog steeds zo?

KW: In het project in principe niet. Het is wel echt gericht op natuurmaaisel. Dat neemt niet weg dat als er ergens een markt wordt gecreëerd en de conclusie is dat we niet genoeg maaisel hebben uit natuur, dan is het misschien wel om bermbeheerders erbij te betrekken. Alleen komt bij bermmaaisel heel wat kritieke punten bij kijken, omdat dat maaisel veel anders van structuur is, verontreinigd, zware metalen. Op juridisch vlak wordt eigenlijk geen onderscheid gemaakt. Is misschien goed om mee te kunnen nemen. Belangrijk in het pleidooi is dat er wel onderscheid zou moeten zijn tussen natuur- en bermmaaisel, omdat er veel meer verwerkingsmogelijkheden zijn met het natuurmaaisel. Sommige ketens zijn ook gericht op voeding, de vezels in eierdoosjes. Die kunnen niet van bermmaaisel komen. Dat is gewoon geen optie denk ik. Geldt ook voor eiwitten voor veevoeder. Er lopen nog twee andere projecten, bermmaaisel voor strooizout en bermmaaisel als papier. Bij bermmaaisel heb je beperkingen.

Bijlage 2

Interview H. Thiewes en S. van Calker²

Gegevens respondent

Naam: Harm-Jan Thiewes
Functie: Manager research and development, chemicus

Gegevens respondent

Naam: Sander van Calker
Functie: Projectleider, chemische technologie

Gegevens interview

Datum: 30 maart 2017
Tijd: 09.10 – 10.30 uur
Organisatie: Millvision
Locatie: Ramgatseweg 11i, 4941 VN Raamsdonksveer, Nederland

Lonne van Sleuwen (LS): Wat ik ga doen is de gehele keten in kaart brengen. De knelpunten van jullie, van de verwerkers, transporteurs, producenten van het gras worden allemaal meegenomen. Ook kijken of er mogelijkheden zijn.

Sander van Calker (SC): Ga je ook naar oplossingen zoeken als we ergens tegenaan lopen?

LS: Tot nu toe, breng ik het alleen in kaart. Ook door de korte periode waarbinnen ik mijn scriptie moet voltooien.

Harm-Jan Thiewes(HT): Een van de dingen waar ik zeer geïnteresseerd in zou zijn: in hoeverre zijn grasstromen gecertificeerd.

LS: En hoe bedoelt u dat dan?

HT: Voor bepaalde productontwikkelingen is een certificeren deels nodig. Dan voel ik dat ik direct de diepte in ga. Dit is wel iets wat mij intrigeert, als je dit zou kunnen onderzoeken en naar ons terug zou koppelen. Als je dus een bepaald product zou willen maken, dan moet dat aan speciale eisen of specificaties voldoen. De materialen die je erin stopt, die moeten constant dezelfde kwaliteit hebben. In die hoedanigheid. Hoe zit het met certificeren van grasstromen. Is dat al geregeld? Is dat niet geregeld?

LS: En dan specifiek op één product of?

SC: Papier heeft bijvoorbeeld een FSC-label. Als je papier koopt bij een papierproducent, dan zit er ook een productdatasheet bij. Dus het product dat ze vandaag maken, dat het product morgen weer hetzelfde is. Als je in WPC, dat zijn wood plastics composites, materialen in kan stoppen, die plastics, bioplastics die hebben altijd dezelfde. Die worden gecertificeerd.

² Er is letterlijk overgenomen wat door respondent is geantwoord

LS: Ik weet dat ze een Europees label hebben, het EU ecolabel. Dit is een label voor potgrond, maar kan ook voor meerdere toepassingen.

SC: Is het dan afvalstatus af? Dat je er mee over de grens mag. Dat zijn de dingen die wij op dit moment horen. Dat het nog niet mag.

LS: Nou, je mag er wel mee over de grens, maar hiervoor moet je verschillende documenten invullen en meezenden. Ook de verwerker, bewerker en transporteur moeten van deze documenten zijn voorzien.

SC: Dit traject hebben we met Willy al twee keer gehad. Dan krijgen we een document opgestuurd, een soort van contract, dat als hij het niet nuttig kan gebruiken, dat hij het dan weer op komt halen. Bijlage VII. Meer weet ik ook niet wat er in dat document staat. Uiteindelijk moet een NewFoss kunnen gebruiken voor de prototypes die wij bedenken. Het gras komt bijvoorbeeld in verpakkingen en dan moet het gras bijvoorbeeld gecertificeerd zijn, om met voedsel in contact te komen. Als je het verhit, zouden er stoffen uit kunnen migreren die dan weer bij het voedsel erin kunnen komen. Dat is specifiek voor, dat is buiten dit project, waar NewFoss mee bezig is. Maar als we nou bijvoorbeeld de bouwmaterialen gaan bekijken, als we dit in willen zetten in de bouwmarkten bijvoorbeeld, dan zou je ook moeten aan kunnen geven dat het materiaal wat we vandaag maken, dat dit hetzelfde is als morgen en overmorgen. Dan zou het fijn zijn dat er een keurmerk op dat gras zit.

LS: Alleen op het gras of ook op het product?

SC: Als je het alleen voor het gras gebruikt, dan kun je het overal inzetten.

HT: Een constante kwaliteit. Je wil, als wij dit door gaan zetten. Wij zullen nooit zelf producten gaan maken, wij maken prototypes. Uiteindelijk de producent die het wel gaat maken, die moet een constante kwaliteit hebben. Hoe gaan we dat garanderen? Dan halen we daar weer een stukje gras weg, dan weer daar. Dan zegt hij, leuk dat jullie dat doen.. Hoe ga je dat nou organiseren. Voor hout heb je al een FSC-keurmerk. Dus dat is dus op een bepaalde wijze gecertificeerd. We zitten nu op natuurgas. Wat ik weet is dat je ook gecultiveerd gras hebt, voor veevoer. Misschien is dat ook deels gecertificeerd, dan zou je daar deels ook naar kunnen kijken van hé dat is zo gecertificeerd en daardoor waarborgen ze een constante kwaliteitscontrole. In hoeverre is dat over te zetten naar een stukje natuurgas, een stukje bermgras. Er staat ook heel veel gras naast de berm.

LS: Bermgras is natuurlijk weer heel anders dan natuurgas. In dit project gaat het vooral over natuurgas. Natuurgas is puur, maar als je bermgras gaat gebruiken dan zitten er vaak zware metalen in en plastic. Deze mag je dan waarschijnlijk niet zomaar voor bijvoorbeeld voeding gebruiken of voor producten waar voeding in gaat.

HT: Dat is dus was Sander bedoelt. Het migreren en dat soort stappen.

SC: Even om dit kort samen te vatten. Wat ons zou helpen is dat we weten op welke punten in het proces een certificeren nodig is. Is dat helemaal in het begin bij de boer die het maait? Dat hij moet afgeven in een dagboek van, vandaag heb ik dit gedaan, ik heb zoveel gemaaid. Of is het pas als nodig als het bij NewFoss uit de fabriek komt? Voor NewFoss. Dus als het product bij de fabriek aankomt.

LS: Ik neem hem mee.

HT: Verder heb je een X aantal blokken. Je hebt eerst gras staan, dat wordt gemaaid, dan moet het ergens opgeslagen worden en dan wordt het ergens verwerkt. Dan heb je uiteindelijk een eindproduct. Heb je van bepaalde stappen heb je ook zichtbaar tegen welke uitdagingen je per stap aanloopt? Ik heb voor mezelf namelijk het idee, dat het begin en misschien doe ik de mensen tekort binnen het project dat dit best straight forward is en duidelijk is terwijl er aan de achterkant.. Je vroeg in je email om de showcases en waarschijnlijk heb je een roadmap gezien met producten waar we mogelijk aan lopen te denken.

LS: Ik heb de presentatie van Marketpull/Marketing gezien. Vooral daar liggen bij mij de vragen. Het proces van maaien is bij mij redelijk duidelijk, maar wat er aan het einde gebeurt. Met Katrien heb ik vooral gekeken naar het logistieke deel. Mijn vraag aan jullie is eigenlijk van wat willen jullie er uiteindelijk mee gaan doen? De prototypes zijn me duidelijk, maar ik zag ook dat jullie bepaald maaisel gebruikt voor bepaalde toepassingen.

HT: Dat heeft eigenlijk meer te maken met het, heel stom gezegd, met de projectaanvraag. We hebben eigenlijk drie gebieden. Kalmhoutseheide, Dommeldal en Altena-Biesbosch. Dit project is een Nederland-Vlaanderen. Als ik zou zeggen, het komt me makkelijk uit, want ik zit in dit gebied dan wordt ik door Interreg op mijn vingers getikt. Dan krijg ik de vraag kun je aan mij inzichtelijk maken wat dan het grensoverschrijdende dan is? Of het gras nou uit de Biesbosch komt, of uit het Dommeldal..

LS: Ik zat meer om de reden te denken dat het misschien te maken heeft met de productspecificaties. Het is niet dat het ene gras geschikter is voor dit soort toepassing, omdat het gras meer hout bevat.

SC: Daar wordt niet naar gekeken. Wat wij hebben afgesproken met het projectplan is dat we lokaal, dus regionaal dus streekproducten gaan ontwikkelen. In de Biesbosch heb je geen ansjovis, aardbeien en asperges... *lacht*, maar in het Belgische deel hebben ze die wel. Dus voor dat deel specifiek gaan we wat ontwikkelen wat voor dat materiaal, met wat zij lokaal hebben. Om nog even een voorbeeld te geven.. We hebben een paar jaar geleden hebben we een verpakkingsdoos van paprika-afval, afval van de stengels gemaakt. Daar hebben we uiteindelijk paprika's weer in verpakt en dit is zo de markt op gegaan. Dus dat is eigenlijk wat we daar hebben gedaan. Je gebruikt de lokale reststromen die er zijn, voor een lokaal product.

LS: Is het ook de bedoeling dat het maaisel uit het Dommeldal wordt gemaaid en dat wordt apart getransporteerd door Grassa en NewFoss en dat daar iets uit wordt gemaakt of wordt het maaisel allemaal samen verwerkt en kiezen jullie dan per streek wat voor product jullie gaan maken van de vezels, de eiwitten of de sappen?

SC: Het meest ideaal zou zijn, om het apart te doen. NewFoss kan dat doen om de fabrieken op verschillende locaties neer te zetten. Daardoor zijn ze flexibeler. En Grassa heeft op dit moment een mobiele installatie. Daardoor kun je ook lokaal de vezels oogsten.

LS: En hoe zit dat weer met transport? Ik hoorde dat ze met de machine van Grassa dan de eiwitten, sappen en vezels kunnen scheiden. Worden die ook weer apart gebruikt?

HT: Gras vervoeren met een trekker doen we al jaren. Alleen het raffineren, dat doen we nu. Dat zijn we deels aan het ontwikkelen. Dus als je aan mij vraagt wat ga je met die stromen

doen, dan moeten we eerst weten van wat komt er uit? En tegen welke uitdagingen lopen we wel aan. Wat ik weet vanuit de businesscases is dat die sappen deels ingezet moeten worden als grondverbeteraar c.q. de eiwitten die daarin zitten wil men gaan gebruiken voor een mogelijk stroom veevoer. En als jij dan zegt hoe ziet dat eruit? Prototypes zijn er op dit moment nog niet. Daarvoor is dit project deels ook opgezet. In die hoedanigheid, dat je dus ziet is van.. De vraag is, of die blokken waar we met zijn allen mee bezig zijn of die wel mooi in één lijn lopen of dat bepaalde stukken te vroeg komen. Ik snap voor maaïen, transport en opslag.. Opslag doen we ook al jaren, dat is ook niet zo spannend.. Daar moet je volgens mij knelpunten en uitdagingen redelijk goed in beeld kunnen brengen. Maar als je zegt welke businesscases is het meest belovend en wat zijn dan de uitdagingen waar je tegenaan loopt, daar proberen we nu in kaart te brengen. Ik heb dus nu bij mijn collega's uitstaan van de geselecteerde businesscases ga eens kijken zit er iemand op te wachten? Zo ja, wat is dan de omvang? Wat is er voor nodig in die ketens? Dat zal ongetwijfeld een stukje maaïen zijn, een stukje transport, een stukje opslag. Alleen dan is de vraag ga je het eerst maaïen en ga je het opslaan of ga je het transporteren. Hoe ga je transporteren en gaan we het dan opslaan? Dat zijn eigenlijk stappen in mijn optiek die nog helemaal niet duidelijk zijn.

SC: Wat we al wel weten en waar we dan misschien verder op moeten bouwen.. We weten waar het vandaan komt. We weten bepaalde regio's. We weten wat de tussenopslag, dat is bij een boer of bij een ander verwerkend bedrijf. Ook uiteindelijk weten we wat voor prototypes we willen gaan maken en waar we straks mee naartoe willen.

HT: Een van de vragen die we nu al krijgen is dat het papier wat je hier voor je hebt liggen.. Het papierpulp dat is gecertificeerd... Hoe zit dat met gras? Dat zou ons helpen.

LS: Is er wel duidelijkheid welke partij zich richt op welk prototype?

HT: Een van de cases is potgrond. Wij zijn daar niet de uiteindelijke drager van. Dat is een combinatie van NewFoss en Agricon. Dat is hetzelfde met animalbedding. Dat zit ook met z'n tweeën. Veevoer en grondverbeteraar ligt bij Grassa. Dan isolatiemateriaal, die komt uit de koker van natuurmonumenten. Bij de startbijeenkomst hebben we één voorbeeld gezien. Een van de dingen wat je daarmee hebt is, daar werd ook heel duidelijk inzichtelijk gemaakt, emissie. Hoe geur componenten. Hoe ga je daar mee om? Is dat een issue. Papier/karton blijft dan over. Daar gaan wij naar kijken. Daarvoor hebben wij zoiets van wat hebben we dan nodig om dit soort vragen te kunnen beantwoorden. Zoals met de certificering. Daarnaast gaan we papier, de vezels, verwerken in één soort van kanosteiger. Dan is het bouw-infra. Wat ik me daar kan voorstellen dat zo'n producent natuurlijk zeggen mooi, mag ik de productspecificaties van het gras zien.. En hoe garandeer jij dat wat ik vandaag heb gekregen, dat dit hetzelfde is wat ik vorige week verwerkt heb en die week daarvoor? De kwaliteitswaarborg.

SC: Dat is meer technisch ding. Jij moet vaststellen of de verwerker het gras wel mag verwerken. En wat voor kanttekeningen je daarbij moet zetten.

HT: Dat laatste geldt ook richting verwerking, wat Sander al zei, bakjes richting groente en fruit. Dat kan zijn een kartonnen bakje zijn. Dat kan ook een composieten samenstelling zijn, waarbij je het materiaal gaat spuitgieten. Kan ook folie zijn. Waar lopen we dan tegenaan? Zitten we dan met voedselveiligheid? Hoe steekt het juridisch allemaal in elkaar. Migratie richting voedingsstoffen. Daar kun je waarschijnlijk heel simpel, daar duik je in of er qua

voedselveiligheid wel of geen contact is. En dan wordt het zo opgeleverd welke studies je moet doen. Dat gaan we in dit project niet doen.

LS: Dus jullie gaan geen gebruik maken van voeding?

HT: We gaan wel een prototype ontwikkelen om deels advies te geven. Mogelijk loop je daar tegenaan. Of dat jij kan aangeven dat het gras mogelijk onder die en die factoren gecertificeerd is, dat samen met een gecertificeerd biopolymeer dan loop je suggestief vrij richting voedselcontact. Of dat je zegt ook al zijn beide gecertificeerd, je zult nog steeds het hele feestje van de kwaliteitscontrole moeten doorlopen. En dat kan een uitdaging zijn dan duurt het langer dat het product in de markt staat.

LS: En wat kunnen jullie me vertellen op het gebied van transport?

HT: Naast dat we de ketens in kaart gaan brengen, proberen we ook ketens financieel door te berekenen. Dan is het net de vraag ... Oogsten, transporteren en dan verwerken of oogsten, opslaan en dan transporteren. Ik zou het niet weten. Het enige wat we willen weten op het moment dat je met dat spul de grens over gaat, dat hebben we twee keer gehad, dan moet je handtekeningen onder documenten zetten en dat is het.

LS: En hoe zie je dat proces?

CS: Willy heeft het de vorige keer gedaan. Wij hoefden alleen handtekeningen te zetten. Het was een vrachtbrief en een contract. Die zat eronder.

HT: De vraag is ook wel belangrijk... wie is daarvoor verantwoordelijk? Is dat de maaier die zo'n formulier moet meegeven? Aansluitend gaan we met het maaisel de grens over. Als je één keer weet hoe je het ding moet invullen, dan zal dat niet veel werk zijn. Kijk, als je mij vraagt van ieder formulier dat je in moet vullen is er één te veel. Maar als je sowieso moet transporteren, dan moet je CRM invullen. Een vrachtbrief. Dit is niet de vrachtbrief. Een vrachtbrief daar staat in: zoveel kilo natuurgas.

CS: *leest document voor* de ontvanger voor de nuttige toepassing van afvalstoffen... Dus als je het zo zou kunnen opwerken dat het geen afvalstof meer is.

HT: Dat is misschien ook een leuk item om uit te zoeken. Momenteel wordt het aangemerkt als zijnde afvalstof. Wat voor procedure heb je ervoor nodig om er vanaf te komen?

LS: Ik kan het kort toelichten aan de hand van het project waar jullie ook in zitten, de Blauwe Keten. Daar wordt onderzocht of eendenkroos, wanneer het geteeld wordt of wanneer het wordt weggehaald uit natuurgebieden, valt onder afvalstof. Dit heeft onder andere te maken met een criterium, 'beoogd geproduceerd'. Het eendenkroos dat geproduceerd wordt, is geen afvalstof. Het eendenkroos waar de houder, dus bijvoorbeeld Staatsbosbeheer, zich van wil ontdoen, dat is wel weer een afvalstof. Dit is hetzelfde bij GrasGoed, aangezien natuurorganisaties niet maaien om er een product van te maken, maar juist maaien voor natuurbehoud. Dus, natuurmaaisel valt onder andere daarom onder de status afvalstof.

HT: Het is nu eigenlijk dus de vraag... Als Natuurpunt dat gras als afval. En wij willen er een product van maken, maar dat wordt niet omgebogen als zijnde van dat het daadwerkelijk gekweekt wordt, dan blijf je altijd met dat probleem zit. Dan is de vraag: wie is straks de probleemnemer van dit stukje? Hetgeen wat dus interessant is, is dat als wij er wat mee

willen maar wij lopen tegen een muur op van je gaat afval transporteren en daar zal je afvalheffing op moeten toepassen. Weegt de afvalstoffenheffing op, tegen het economisch voordeel?

LS: Het kan mogelijk zijn dat de afvalstatus omgezet wordt en de vezels, sappen of het eiwit wel vallen onder de einde-afval.

HT: Je zegt het is eigenlijk afval, dan gaan we het maaien en gaan we ermee de grens over. Dan is het nog steeds afval. Dan gaat het een doos in, of dat nou Grassa of NewFoss is en dan moeten ze dat hebben. En dan komt het er als grondstof uit? Wat voor procedures? In hoeverre kun je die 'black box' naar voren kunnen halen om dit soort geneuzel qua regelgeving naar voren te halen. Wat gebeurt er in die zwarte doos. Heb je dat duidelijk?

LS: Wanneer het verwerkt is in de inrichting of op locatie, dan kan het mogelijk zijn dat de stof valt onder einde-afval.

HT: De verwerkende bedrijven zijn dan dus de probleemdagers qua afvalstoffen. Dus ergens in een proces kun je van een afvalstof een grondstof maken?

LS: Het gaat om de plek waar die zwarte doos staat.

* kort ingegaan op de vragen die ik per e-mail voor het gesprek heb verstuurd *

LS: Wat is de rangorde in de verschillende prototypes. Dus welke zou in de markt kunnen komen ten opzichte van de anderen?

SC: We hebben wel ongeveer een idee... Waar ik aan zat te denken was dat ik jou zo'n soort tabelletje aan te leveren. Hierin staan de prototypes, afkomst, tussenproces, verwerker en uiteindelijk waar we het in afgezet willen zien. Dat kunnen we aanleveren.

HT: Transport is relatief duur. Je gaat het maaien, transporteren. Dat zijn de stappen die we samen met Vgr nu gaan bekijken.

SC: We hebben eigenlijk drie bedrijven in het project zitten die vezels en/of producten kunnen maken. NewFoss, Grassa en Agricon. En volgens mij kunnen we ons tot die drie beperken. Zij hebben vezels nodig uit Nederland en België. Er kan een matrix van worden gemaakt met het proces. Heb je hier wat aan? Dan kiezen wij ervoor om even nog geen rangorde van de prototypes te maken.

HT: We kunnen zeggen dit prototype is ready to market, maar als onderaan de streep blijkt dat we rode cijfers gaan schrijven. Dan is het leuk om het ready to market te hebben, maar dan zullen we het product nooit gaan maken. Terwijl we iets wat niet ready to market hebben en onder aan de streep zwarte cijfers geeft, wel mogelijk iets interessants is wat we kunnen gaan ontwikkelen.

SC: Als het tegen zit, dan geef je al snel een verkeerde indruk door daar nu al rangorde in te maken. *leest vraag twee voor uit de lijst met vragen die voor het gesprek toegestuurd is* Het prototype, de processen zijn niet hetzelfde. De laatste vraag ligt eraan, waar het verwerkt wordt. Ik denk dat we nu wel kunnen zien, het staat in bepaalde kolommen in Excel. Voorwaarden dat ze bij deze drie verwerkt kunnen worden is dat ze onder andere die afvalverwerkende vergunningen, dus een vergunning hebben om het te mogen verwerken, daar moeten zij aan voldoen. De voorwaarden hiervoor, voor de prototypes, die kun je

hierachter zetten. Geen turf, dan Eco-label krijgen. Animalbedding moet hieraan voldoen. Isolatiemateriaal mag geen vluchtige stoffen uitstoten, geen geur uitstoten. Dus daar kun je best al wat dingen aanhaken.

SC: *leest vraag drie voor* Willy heeft documenten waarmee we gras over de grens kunnen krijgen op dit moment. Ik weet niet hoe lang zo'n constructie altijd gedoogd is?

LS: Dit is altijd goed. Het enige dat je hiermee verklaart is dat je afval de grens over transporteert. Ook op het nationale transport ga ik kort in.

SC: Voor NewFoss heeft sowieso een tussenopslag. Als je kijkt naar, Grassa. Al het gras van Nederland en België, dat gaat direct naar NewFoss. Grassa heeft deze constructie. Die gaat het eerst verwerken en dan naar een tussenopslag. Agricon zal vermoedelijk direct gebruiken.

LS: En waar zit die tussenopslag?

SC: Bij de boeren. Of in de natuur. Dat zou je bij Willy na kunnen vragen. Waar vindt de meeste tussenopslag plaats en waar is die optimaal.

HT: Bij Grassa zit het zo, dat het wordt verwerkt en daarna naar een tussenopslag. Zeker met betrekking tot de vezels.

SC: Dat wordt niet op een aparte locatie opgeslagen. Vanuit NewFoss heb je geen tussenopslag naar, geen aparte locatie. Dat wordt opgeslagen bij NewFoss zelf. Terwijl dat voor Grassa, tenzij je dat direct regelt met de afnemer, dan wel. Goede vraag ook, dat we er zo over nagedacht hebben. *leest vraag drie voor*, ik heb hier nog neer gezet certificering van eindproduct, maar dat is dan, dan zit meer het knelpunt bij het produceren van een product uit een afvalstof. Certificeren is zo gezegd meer technisch, dat je de kwaliteit waarborgt. Hoe dat je daar een label aanhangt. Dat is meer wat je eindgebruiker eist. En dan is eigenlijk de vraag van degene die het product certificeren welke informatie heb je nodig om een product te certificeren, maar ik denk dat dit helemaal buiten jouw ding valt.

LS: Ja, dat is denk ik pas van belang als je echt de producten weet en er meer duidelijkheid over is. Wel handig om al vroegtijdig inzichtelijk te maken.

SC: Ja, want als dat betekent dat we een bepaald apparaat niet mogen gebruiken of we bepaalde initiatieven niet mogen gebruiken om er papier van te maken, dan kun je daar al van te voren al rekening mee houden.

Bijlage 3

Interview R. Kwinten³

Gespreksverslag

Gegevens respondent

Naam: Rob Kwinten
Functie: Assistent Product Manager Biotechnologie

Gegevens interview

Datum: 7 april 2017
Tijd: 09.30 – 10.45 uur
Organisatie: NewFoss
Locatie: Oostwijk 25, 5406 XT Uden

Rob Kwinten (RK): Wij hebben in dit project natuurgras verwerkt. Vanuit België naar Nederland. Daar moet je volgens mij bijlage zeven voor invullen en dan kun je het importeren. Voor natuurgras zie ik heel weinig drempels die we moeten nemen. Maar als we gaan kijken naar bermgras. Wij krijgen nou bermgras, dat wordt nog gezien als afvalstroom, dus daar ga je wel al meer problemen mee krijgen, omdat daar zware metalen in zitten, plastics. Vooral veel zware metalen, zoals lood, zink, cadmium. Vroeger werden de zware metalen vaak uitgestoten door auto's, dat komt nou in de grond terecht en de plant gaat groeien en neemt die metalen op en dat zit dan in de plant. Dit wordt gezien als een afvalstroom en ik zie hier *wijst naar globaal schema onderzoeker* maar je hebt hier ook wel, want wij moeten binnen het project ook bermgras gaan verwerken, hoe ga je dat naar hier krijgen vanuit België?

Lonne van Sleuwen (LS): Bedoel je vanuit de definitie van afvalstof? Ik dacht namelijk dat het project zich voornamelijk focust op natuurmaaisel.

RK: Ja, afvalstof. Oké, ja bij ons het werkpakket hebben we een kopje bermgras verwerken.

LS: Ik kijk bijvoorbeeld ook naar mengen. Is het dan ook de bedoeling dat zowel bermmaaisel als natuurmaaisel samen worden gevoegd?

RK: Nee, aparte stromen. Wij verwerken nou natuurgras van Staatsbosbeheer. Dat komt bij ons binnen. Wij doen dat wassen, want er zitten zand en stenen in. Alle dingen die je niet in het eindproduct tegen wilt komen, spoelen wij uit. Wij verkleinen de vezel op ongeveer twee centimeter. Dan gaat het door een proces heen. In de vezel zitten eiwitten, aminozuren en mineralen. Allemaal stoffen die invloed hebben bij het proces bij onze klanten. Die halen wij eruit. We hebben een extractietechniek. Die celwand breken wij open, stoffen trekken we eruit en dan blijft het skelet over. Dan hebben we ook nog een droogperser, tot 30% droge stof. Dat product gaat nou naar een klant van ons en die maakt er eierdoosjes van. Die liggen in de grote supermarkketens. Ik kan het wel even laten zien, de producten die wij maken..

****** er staan verschillende potten, waarin onder andere maaisel (dat normaal bestaat uit 30% droge stof, 70% water als het bij NewFoss wordt verwerkt), vezels, eierdoosjes (bestaande uit 50% oud papier en 50% vezels) en papier gemaakt van vezels ******

RK: In het begin was het erg lastig, want je hebt helemaal niks om te laten zien en je ziet gewoon dat doordat je iets hebt staan, dan win je ook vertrouwen van de mensen. Je kunt

³ Er is letterlijk overgenomen wat door respondent is geantwoord

een heel leuk verhaal verkopen, 'wij verwerken gras tot een eierdoosje'. De papierindustrie vraagt continuïteit, zij draaien 24/7. Ben je al bij Grassa geweest?

LS: Nee, nog niet. Is wel de bedoeling. Mijn doel is nu vooral dat ik de lijn richting het eindproduct/halffabricaat van de vezels kan begrijpen. En het deel halffabricaat, dan grotendeels hier.

RK: Ja, dat is het eindproduct. En hetgeen wat onze klant ermee doet.. Wij maken eigenlijk een grondstof of halffabricaat wat onze klant weer verder kan gebruiken. Wij maken het geschikt.

LS: En daarna transporteren jullie de vezels ook naar Agricon? Een van de knelpunten die je me tijdens het telefoongesprek doorgaf, was dat er knelpunten zijn op het gebied van importeren en weer terugsturen van het maaisel en/of de halffabricaat.

RK: Klopt. Wij gaan nu een proef doen met Agricon en dan wordt het gras, dat komt vanuit België, dat komt naar onze fabriek in Uden.

LS: En hoe komt die daar?

RK: Transport, via de vrachtwagen.

LS: Is dit Vandervelden die dit transporteert?

RK: Dat is hetgeen wat de natuurbeheerder nog, dat organiseren zij. Dat is eigenlijk de voorzijde. De natuurbeheerder moet zorgen dat het wordt gemaaid. Ook dat het wordt ingekuuld, zodat wij een jaar lang kunnen produceren. Ook zorgen dat het wordt uitgekuuld en ook zorgen dat het in de vrachtwagen terecht komt en weer bij ons op de stoep komt. Als wij dat ook nog moeten regelen, dat gaat niet. Dat is hetgeen waar hun kracht ligt. Wij zijn goed in het verwerken van het gras. En hetgeen wat wij doen is de vezel verwerken, dat hij geschikt is voor Agricon en wij doen het vanuit hier transporteren naar Agricon zelf.

LS: Dan is het een vezel? Het is niet zo dat jullie het terug sturen als gras?

RK: Het kan. Het komt reststroom de fabriek in, gaat het door de fabriek en dan komt er een grondstof uit. Zo moet je het eigenlijk zien.

LS: Klopt.

RK: Hoe kun je dat ook binnen de wet ook verantwoorden? Ook binnen de Nederlandse wet?

LS: Dat is mogelijk door te kijken naar verschillende criteria. Op Europees niveau wordt veel geregeld en deze wet- en regelgeving wordt ook altijd geïmplementeerd in de Vlaamse en Nederlandse wet- en regelgeving. Zelf ben ik meer thuis in het Nederlandse recht. Ik heb hulp van de juriste van Natuurpunt, Hogeschool Gent en de jurist van OVAM. Het kan inderdaad zo zijn dat je eerst een afvalstof hebt en dat het daarna een grondstof wordt. Daar zijn een aantal voorwaarden voor. Deze voorwaarden staan in de Kaderrichtlijn afvalstoffen. *leest voorwaarden voor* Bijvoorbeeld als er sprake is van nuttige toepassing. Als het maaisel gaat gebruiken, voor iets wat nuttige toepassing is, dan voldoet het aan die voorwaarde. Dan moet je nog wel rekening houden met de rest van de criteria. Als je het gaat verwijderen, dan is het geen nuttige toepassing en is het een afvalstof.

RK: Dit geldt zowel voor bermgras als natuurstof? En wanneer wordt het gezien als een afvalstroom?

LS: Ja. Heeft te maken met voorwaarden en wet- en regelgeving.

RK: Is het bijvoorbeeld een afvalstroom als ik ervoor betaal? Als er dadelijk voor het gras geld wordt gegeven, is het dan nog steeds een afvalstroom? Als het geld opbrengt? Dat als we zeggen wij blijven geen eigenaar van het gras, dat de natuurbeheerder eigenaar van het gras. Dan vertegenwoordigt waarde. Daar kunnen wij geld voor vragen. En dan is het geen afvalstroom meer?

LS: Ja, dit kan er ook mee te maken hebben, maar dat is niet het enige. Het heeft met een hele boel criteria meer te maken. Ook bijvoorbeeld of de stof voor specifieke doeleinden wordt gebruikt en of er markt voor of vraag naar is. Ook of het geen ongunstige effecten heeft voor het milieu of de menselijke gezondheid.

RK: We hebben een LCA uit laten voeren. Die hebben we ook laten uitvoeren voor de eierdoosjes. Dan zie je dat ze 50% minder water hoeven te gebruiken en dat de 'carbon footprint' ook met 10% wordt verbeterd. Dus daar kun je daar eigenlijk al mee afvinken.

LS: In hoeverre ben jij met *laat de lijst met prototypes zien* deze prototypes bekend?

RK: Dat is werkpakket 6. Hetgeen wat ze hier willen gaan doen is heel specialistisch een product maken. Het gene wat wij doen, is dat we alles maken op volume, op bulk. Wij gaan voor de grote hoeveelheid. Hetgeen wat wij gaan doen is, de potgrond maken. Dat gaan we samen met Agricon maken. Animalbedding gaan we ook samen met Agricon doen, om daar een soort van kattenbakvulling voor te maken van het gras. Vervanger van klei. Ze gebruiken nu hout, stro of papier.

LS: Het hier beschreven melkvee heeft er niets mee te maken?

RK: Dat was in eerste instantie wel de gedachte. Je hebt, wanneer je gras voor melkvee gaat gebruiken. Dan heb je weer heel veel dingen wat er bij komt kijken. Qua wet- en regelgeving niet. Wel qua bacteriën wat schadelijk kan zijn voor de dieren. Ook voor het pasteuriseren van de melk, waar achteraan Campina weer last van kan krijgen. Op dit gedeelte ga je ook richten. Of hier nog vragen zijn.

LS: Misschien degene die na mij komt, maar hier kun je al een hele scriptie over schrijven. Voedselveiligheid en dergelijke. Ik zorg alleen dat ik het in kaart breng, tot aan dat de grassen verwerkt zijn tot halffabricaat. Ik heb van Millvision een transportmodel gekregen, hoe dat zij de transportlijnen zien.

RK: *bekijkt het transportmodel*. Het is een goede eerste aanzet. De afvalstroom komt erin en dan de grondstof die gaat hier in. Die is niet van toepassing *bedoelt de droger* die gaat rechtstreeks naar de producent toe. Wij drogen niet.

LS: Het is de bedoeling dat het in Vlaanderen of in Nederland al wordt ingekuuld? En dan wordt het hier met de vrachtwagen naartoe getransporteerd. En hoe lang laten jullie het hier liggen? Wordt het meteen verwerkt?

RK: Klopt. Wij willen alles 'just in time' leveren en dus ook dat het verwerkt wordt. Wij streven dat binnen een week uit de fabriek komt rollen en dat het wordt verwerkt tot een eierdoosje. Er moet wel goed gekeken worden, want wij willen in eerste instantie de tussenopslag bij de natuurvelden doen. In hoeverre mag dat?

LS: Heb je al iets gehoord over een betondal? Op locatie een opslag, dat lijkt op een betonnen ondergrond, om in te kuilen. De sappen worden opgevangen, want je moet ook rekening houden met de uitspoeling. Dit is enkel een idee.

RK: Dat is op zich goed. Die zuren, het percolaatwater dat mag niet in de bodem terecht komen, want dan krijg je bodemverzuring.

LS: Dus bij de fabriek van NewFoss blijft het maaisel maximaal één week liggen? En hoe gaan jullie dan om met het wisselende aanbod? Aangezien het gras maar een aantal maanden gemaaid wordt?

RK: Je hebt een tussenopslag. Als je doet inkuilen, dan kun je het goed houden. Dan kun je een jaar rond produceren. Daarom zijn die kuilen van belang, dat wij daar ook een soort van strategische voorraad hebben en dat we een jaar rond kunnen produceren.

LS: Hoe zit dat met de kwaliteit van het gras?

RK: Als wij het niet zouden inkuilen, dan zouden we kwaliteit verliezen. Het is belangrijk dat wij het wel ingekuild houden, want je hebt vijf maanden dat je kan maaien. Wat daarbuiten valt, dan kun je moeilijk zeggen we hebben vijf maanden eierdoosjes met gras erin en de rest van het jaar niet. Er wordt continuïteit gevraagd. We zien door het inkuilen kunnen we een jaar rond produceren.

LS: Dit is dus niet hetzelfde als met anaerobe vergisting? Ik weet dat bij anaerobe vergisting het gras zo snel mogelijk moet worden verwerkt.

RK: De COD, de oplosbare stoffen, die eten de bacteriën op en daar maken ze biogas van. Dan is direct verwerken het beste. Dan heb je de hoogste gasopbrengst. Nu is het van belang dat de vezels goed blijven.

LS: En hoe lang blijven de vezels opgeslagen?

RK: Wij proberen zo snel mogelijk de vrachtwagen erdoorheen te verwerken. Het liefste delfde dag.

LS: En betalen jullie voor het gras.

RK: *lacht*. We hebben bijvoorbeeld met Rijkswaterstaat afspraken om 120.000 ton gaan ze inzamelen voor ons. Daar hebben wij een model over de jaren dat we met elkaar leren, dan zal de prijs, de 'gate fee' afnemen. Daar zit een model aan, wat gunstig voor hun is als ze kwaliteit leveren. Dat wij veel doen produceren en dat er veel karton wordt gemaakt, dus daar hebben we gezamenlijke afspraken. Als we dit bereiken, verschillende mijlpalen erin, dan gaan we die prijs omlaag brengen.

LS: De prijs van het 'inkopen' van het gras?

RK: Eerst geld krijgen, daarna willen we richting 'gate fee' nul. Dan moet wel iedereen in de keten presteren en moet het bij iedereen goed gaan.

LS: Dus eerst wordt het gratis geleverd, daarna kan de natuurbeheerder er geld voor krijgen. Rijkswaterstaat waar je het net over had, die zitten niet in het project?

RK: We hebben hier nog geen afspraken gemaakt met de natuurbeheerders. We moeten **eerst** weten wat voor kwaliteit het gras heeft. Ze hebben nu één levering gedaan. Daar zat heel veel hout in. Daar krijgen onze klanten last van. Dat zijn eerst dingen, die moeten we gaan tackelen. Hun moeten eerst weten hoe ze het beheer doen, om te zorgen dat ze bij ons kwaliteit krijgen. En Staatsbosbeheer heeft daar ook een aantal jaren over gedaan. Veel leveringen teruggestuurd.

LS: En sturen jullie het gemaaid gras zelf terug of sturen jullie het dan weer als gras weer terug naar Vlaanderen of Nederland?

RK: Wij zitten bij een composteerder. Wij voeren het daar af. Dan hoeft er niet nogmaals gereden te worden. Wij voeren het af en hun betalen de rekening. Zijn er verschillen tussen Vlaanderen en Nederland als je gaat transporteren?

LS: Voor beide geldt dat je een bijlage VII moet invullen. Is ook weer Europees gestuurd. Vlaanderen is bekend met een grondstoffenverklaring, maar daar ben ik nog niet helemaal in thuis. Vrij complex heb ik gehoord. Hebben jullie problemen met het invullen, ontvangen of transporteren van het gras?

RK: Deze hebben wij netjes ingevuld. Deze heeft Willy ingevuld. Wij hebben er een handtekening onder gezet. De transporteur had de juiste documenten bij. Hij heeft die bij de ontvangst van het gras hier ingeleverd. Hij heeft het gras gelost.

LS: *leest het document (deels) voor* Een transporteur uit Vlaanderen heeft het gras getransporteerd. Een transporteur uit Tervuren.

RK: Deze hebben wij ingevuld en zo is hij ook naar ons gekomen. We hebben die documenten hebben we ook in onze administratie zitten. Van Staatsbosbeheer krijgen we ook steeds vrachtbrieven binnen. Dan weten we hoeveel er binnen is gekomen, wat er binnen is gekomen en dat je de juiste bijlagen hebt, CRM. Het is eenmalig dat je dit in moet vullen?

LS: En als je het dan als grondstof weer naar Nederland brengt, dan hoef je ook geen bijlage VII meer in te vullen, omdat het hoogstwaarschijnlijk geen afvalstof hebt. Wel moet je het iedere keer, wanneer je weer een vrachtwagen met gras over de grens van Vlaanderen naar Nederland transporteert, invullen en meesturen. Wel heb ik gehoord dat wanneer je in Vlaanderen minder in je vrachtwagen mag vervoeren dan in Nederland.

RK: Klopt. Je mag 32 ton in Nederland vervoeren en in België 28 ton.

LS: Jullie streven naar een vrachtwagen die maximaal beladen is?

RK: Ja, het liefste zo veel mogelijk. Als we gaan kijken naar het grensoverschrijdende deel, dan gaan we nu kijken naar wij hebben hier vertrouwen in, we zien een product, een goede prijs. Dit gaat iets worden. Dan gaan wij kijken van waar kunnen we het beste de fabriek neerzetten. Waar zijn de natuurgebieden? Dus dat je zo min mogelijk moet gaan rijden met de vrachtwagens.

LS: En qua vergunningen? Voor het verwerken van het gras in jullie inrichting? Zijn jullie een verwerkingsbedrijf?

RK: Wij zitten bij een composteerder op het terrein. Je bedoelt denk ik qua vergunningen? En die heeft vergunningen voor het terrein. Categorie 5. En die heeft daar de vergunning op dat hij daar zware industrie mag voeren. En daar zitten wij bij.

LS: Ook op de vergunning?

RK: We zitten bij hun op het terrein, dus ik weet niet of daar apart nog een vergunning voor nodig is of dat we in die vergunningen zitten?

LS: Zou je dat kunnen navragen?

RK: Ik denk dat de vergunning erbij zit. Bij Van Berkel. Die heeft een heel terrein aangelegd. Vloeistoffendicht, alles wordt afgevoerd naar een perculaatbunker. Hetgeen, het zuur wat drupt. Daar hebben we alles op ingericht. Dan moet je wel de juiste vergunningen hebben, maar daar ga ik wel van uit. Waarom is dit van belang? *wijst naar schets* hoe lang het blijft liggen?

LS: Het is een verschil of je het gras gaat opslaan om het later te verwijderen, of het gaat gebruiken voor een nuttige toepassing. Als je een nuttige toepassing hebt, dan mag je het drie jaar laten liggen. Anders is het één jaar. Dit is Nederlands recht. Hoe het voor Vlaanderen is, dat weet ik niet. Wordt Europees gestuurd.

RK: Zijn er nog andere dingen qua registratie waaraan gedacht moet worden.

LS: Je hebt verschil tussen registratie en vergunningsplicht. Vergunningplicht is strenger. Volgens mij heeft het te maken met de mate waarin de afvalstof gevaarlijk is of niet. Je hebt wel ook nog altijd een zorgplicht. Algemeen, maar je moet er wel rekening mee houden. Dat je voor milieu en de mens goed mee om gaat.

RK: Tijdelijke opslag, voor ons het inkuielen is belangrijk. Vooral met de sappen die door de bodem heen gaat. Dat is hetgeen wat wij niet willen.

LS: Bedoel je dan in de natuurgebieden of ook voordat het verwerkt wordt?

RK: In de natuurgebieden. We kijken in de gehele keten ook steeds dat er wel verantwoord met het gras omgegaan wordt. En ook met de bodem. Het is ook belangrijk dat het allemaal volgens de regels gaat.

LS: Daarom is de vraag: 'hoe tijdelijk' ook van belang. Even nog voor de volledigheid. Jullie krijgen zowel gras als Vlaanderen als Nederland? Nu heb je alleen gras gehad uit Nederland? En jullie mengen het ook niet met mest?

RK: Ja, alleen uit Nederland en het wordt niet gemengd met mest? En de stoom die eruit komt, zal puur gras zijn. Er zitten geen dierlijke componenten in. *merkt op* Grassa zal niet vanuit tijdelijke opslag werken. Grassa zal een installatie hier neerzetten *wijst op schets naast maaien/oogsten*. Hier kun je eigenlijk NewFoss neerzetten *wijst naar plaats waar Grassa nu opgeschreven is*, want wij produceren vezels en sappen. Hetgeen wat hier nog wel uitkomt. Wij wassen het zand eruit. Dat vaste zand, kun je dat terug brengen naar de natuurgebieden?

LS: Dus jullie spoelen het gras met water? En wat doen jullie uiteindelijk met dat water en het zand?

RK: Het is één grote machine. Het is één grote machine. Het gras komt bovenin. Een grote trommel, dan krijg je soort trommeleffect. De zware delen die zinken. Het gras blijft drijven. Het zand en de stenen zeven we eruit. Het zand wordt op één hoop gebracht? Het water wordt gerecycled. Wij zorgen dat er een gesloten loop is, in ons systeem. Het zand gaat naar de composteerder, die werkt het verder af. Je hebt al een goede schets in elkaar gezet.

LS: Ja, ik ben bezig met hem nu in te vullen met informatie en hem daarna te vergelijken met de geldende wet- en regelgeving. Ik kan het heel juridisch op gaan schrijven, maar daar hebben jullie uiteindelijk minder aan. Ik wil het visueel gaan maken, zodat jullie in één oogopslag kunnen zien in welke fase het proces zich bevindt en gekeken kan worden naar de geldende regels op dat gebied met een uitleg of/of toepassing.

RK: Dit spreekt wat meer aan. Ook door de belangrijkste punten eruit te halen. Die voorwaarden, dat zijn dingen die zie je dan in één oogopslag. Daar kun je verder over lezen en je weet een beetje valt het wel onder afvalstof bijvoorbeeld.

LS: En je kunt er ook naar kijken, wanneer er sprake is van andere biobased gewassen en reststromen. Zijn er verder nog punten waar je van denkt daar moet ik rekening mee houden?

RK: De betonbak, goed dat daar naar wordt gekeken. Hoe ga je die inrichten? Bij zo'n kuil mag er geen lucht bij komen. En lucht kan weer door de kuil verspreiden en dan krijg je weer derving.

LS: En hoe zit het met wanneer er wel lucht bij komt? Dus wanneer er een deel van het gras wordt gemaaid en in de kuil wordt geplaatst. Daarna wordt er weer een deel gemaaid en deze wordt in dezelfde kuil geplaatst. In hoeverre belemmert dit jullie proces weer?

RK: Ja, dit maakt wel wat uit. Iedere keer als er weer lucht bij komt. Je wilt dat het een luchtdichte omgeving is, want dan gaan die bacteriën niet meer groeien. Als je steeds die kuil open trekt, dan komt er lucht bij en kan het weer gaan rotten. Of ze moeten het in compartimenten maken, maar dat is wel een behoorlijk kostenplaatje. Dat zijn dure oplossingen. Of je moet de tijdelijke opslag, moet je hier gaan doen *wijst naar NewFoss op de schets*.

LS: Ja, zou een optie kunnen zijn. Ik denk alleen dat je dan nog hogere transportkosten hebt, aangezien het gras nat getransporteerd wordt en zonder dat het ingekuild wordt, direct na het maaien. In het begin is een betondal misschien een hele investering, maar op langere termijn misschien wel veel gunstiger qua transportkosten.

RK: Klopt. Dit kan zich weer terugverdienen. Wij willen op een gegeven moment een punt hebben bereikt. Wij denken in ieder werkpakket mee. Voor ons is het van belang, want als er slecht wordt gemaaid, dus met veel stenen en zand, dan zijn we daar bij de verwerking niet blij mee. We zijn overal in de ketens al aan het sturen, om te zorgen dat we kwaliteit krijgen. Ook zodat we kwaliteit kunnen leveren aan de afnemers. Het hangt allemaal met elkaar samen. Waar wij ons vooral mee bezig houden, wij hebben een verwerkingsfabriek staan en wij willen de verwerkingscapaciteit vergroten. We zijn steeds verder aan het opschalen, zodat we meer producten erdoorheen krijgen. Dat er producten worden gemaakt in werkpakket zes. Dit is natuurlijk goed *wijst naar prototypes Millvison* en er zitten ook wel mooie dingen bij die gemaakt gaan worden. Van de vezels willen wij een soort brokjes van laten maken, van die soort van pellets. Dit willen we gaan gebruiken als kattenbakvulling. Dit idee hebben we samen met Agricon. Daar gaan we maandag een proef voor doen, in Helvoirt. Zo zijn er ook vragen van: 'mag je zomaar een 'afvalstof' in een consumentenproduct stoppen?

LS: Dat gaf Millvision ook aan. Vooral voedselveiligheid. Daar is een collega van me mee bezig, in het Interreg-project Blauwe keten. Hij is bezig met voedselveiligheid, voor food en feed. Dat gaat mijn boekje nog te buiten binnen mijn afstudeerperiode, maar wellicht kan er later in het project nog naar gekeken worden. Ook tegen Millvison heb ik gezegd dat het te specifiek is en daar kun je een afstudeerperiode alleen al aan besteden.

RK: Ja, wij hebben er met die eierdoosjes ook mee te maken. We mogen daar nog geen bermgras voor gebruiken, maar wel natuurgras. Er zitten stoffen in. Eigenlijk als het bij ons uit de fabriek komt, dat maakt niet uit. Natuurgras of bermgras. Alles wordt eruit gespoeld. De vezel wordt schoongemaakt. Bij natuurgras voelen mensen zich comfortabeler bij. Dan zien ze ook dat deze gewoon goed door de fabriek heen gaat. Het komt in aanraking met een foodproduct.

Bijlage 4

Interview W. Verbeke⁴

Gespreksverslag

Gegevens respondent

Naam: W. Verbeke
Functie: Ingenieur bij Natuurinvest/Inverde

Gegevens interview

Datum: 13 april 2017
Tijd: 13.45 – 15.00 uur
Organisatie: Natuurinvest
Locatie: Michiel Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, België

Lonne van Sleeuwen (LS): Ik ben een aantal weken geleden bij Millvision geweest en daar heb ik met Harm-Jan Thiewes en Sander van Calker gesproken en daar was het voor mij van belang om achter het gehele traject dat het gras doorloopt in kaart breng. Daar is dit gesprek ook voor bedoeld. Er zijn nog een aantal vragen, waarbij u mij hopelijk meer over kunt vertellen. Daarnaast ben ik ook nog bij NewFoss geweest en heb ik met Rob Kwinten gesproken. Mijn eerste vraag is op welke plaatsen er gemaaid wordt?

Willy Verbeke (**WV**): Natuurinvest-Inverde, het eigen vermogen van het Agentschap voor Natuur en Bos. Dat zijn graslanden waar aan natuurbeheer gedaan wordt. Dat moeten we doen, want anders komen er bomen op te groeien. Dan verruigt het en verlost het. Als we dan maaien en dat afvoeren, dan verschrompelt het en dan krijgen we ook meer gewenste vegetaties die zeldzamer zijn en hogere natuurbehoudbelang hebben. Bij bomen maakt het niets uit dat zij een jaar lang langer staan dan dat natuurbeheerders willen, maar bij gras is dat niet zo. Een stuk gras dat een jaar niet gemaaid is, dat is heel vervelend. Daar gaan zij zelf heel vaak het gras sowieso toch maaien. Anders is dat het jaar erop niet meer te doen. Ook na de overstromingen hebben wij heel veel stukken pas laat kunnen maaien. Dat gaat over tegen de tienduizend hectare waar dat dan kan gebeuren, maar er zijn heel veel daarvan die niet worden gemaaid omdat er bepaald wordt om niet te maaien om een of andere reden, maar ook omdat er begrazing op kan zijn. Dan kan het ook zo zijn dat er eerst gemaaid wordt en dan begraasd wordt. Dat zijn hooiweiden. Dus eerst hooiland en dan begrazen, nabegrazing zoals dat heet.

LS: En die tienduizend hectare geldt alleen voor Vlaanderen?

WV: Dit geldt alleen voor Vlaanderen. Alleen ANB in de vijf Vlaamse provincies beheert dus tegen de tienduizend hectare grasland en ruigte. Misschien is er ondertussen alweer een beetje bijgekomen. Daar zit de heide nog niet bij. Als er heide is, dat is dan nog eens vijf- of zesduizend hectare bij. De juiste cijfers kan ik u allemaal geven. *laat schema zien met aantal hectare in natuurgebieden in Vlaanderen*. Vijfduizend hectare heide. Dan is er ook nog moeras en duinen en daar zit ook nog grasland in.

⁴ Er is letterlijk overgenomen wat door respondent is geantwoord

LS: Het aantal te maaien percelen wordt dus steeds meer?

WV: Ja, omdat er dus terreinen zijn die van overheidswege doorgeschoven worden naar het Agentschap voor Natuur en Bos. Deze komen vrij bij veranderingen in het beleid die dan in het beheer van Agentschap voor Natuur en Bos komen. Dat gebeurt nu eenmaal. De vraag is dan op hoeveel van die percelen wordt dan effectief gemaaid? Daar kan ik geen direct antwoord op geven, dat moet nog worden bekeken. De gebieden die worden gemaaid, die liggen in heel Vlaanderen. Dat zijn kleine stukjes en grote stukken. Grote stukken zijn bijvoorbeeld de Ijzer-Vallei en de Zwarte Beek Vallei. Dat is één van de projectgebieden, maar ook andere Valleien. Het is verspreid. In alle gemeenten zijn ANB wel bezig in stukken.

LS: En wie maaien de percelen?

WV: Dat is gevarieerd. Een deel maaien we zelf, het Agentschap voor Natuur en Bos en een deel wordt uitbesteedt.

LS: En zij maaien ook de gebieden van Natuurpunt?

WV: Nee, alleen die van ANB. Het is een beetje verwarrend, omdat Natuurpunt ook een stuk huurt. Specifiek in Kalmthout. Dat eigenlijk beheerd wordt door ANB. Zij hebben zich daar in de plaats gesteld, eigenlijk van een landbouwer of iemand die dat dus kan doen. Een ondernemer, die dus dergelijke terreinen beheert. Wij hebben overeenkomsten met landbouwers, die stukken van ons in beheer hebben. Gewoonlijk is dat begrazing. Dat kan ook maaien zijn, maar ook maaien en nabegrazing. Sommige ondernemers werken zowel voor ANB als voor Natuurpunt.

LS: En wordt het maaisel dat in de huidige status wordt gemaaid door landbouwers, ook gebruikt voor de vezels voor het project GrasGoed?

WV: Dat zou kunnen, maar op de meeste plaatsen gaat het gras naar het vee. Blijkbaar is dat gras goed genoeg en zijn die boeren daar ook traditioneel op ingesteld dat zij het gras kunnen verwerken. Het kan veranderen, want die landbouwers kunnen ermee stoppen, de economische waarde kan veranderen of het gras kan verslechteren. We hebben mensen van ANB zelf, dat zijn dan de moeilijkere terreinen die sowieso niemand zou willen maaien of waar we zeer goed voor willen zorgen. Landbouwers dat is in zekere zin het gemakkelijkst, want die weten over het algemeen wat ze moeten doen. Sommige terreinen zijn te moeilijk om ze te laten doen door landbouwers. Landbouwers hebben daarvoor niet de juiste machines, maar het kan ook zijn dat geen enkele landbouwer in dat gras geïnteresseerd zou zijn. Dan hebben we dus gespecialiseerde bedrijven en die komen ook maaien. Dat betalen we dan. Dat zijn enkele aannemers van natuurbeheerwerken. Bijvoorbeeld Heylen, Vandervelden, Braspenning, Van Stipdonk en wel eens een eenmansbedrijf. Zo zijn er dus een vijftal. Het is niet dat daar geen speling op zit. Er zijn mensen die op een bepaald moment zeggen van ik zie dat wel zitten. Dan moeten ze zorgen dat ze de juiste machines hebben. Zij krijgen gewoonlijk een contract dat ze het maaisel mee moeten nemen. Hoe het straks gaat, dat moeten we nog bekijken.

Bij hout is het heel duidelijk geregeld. Het hout wordt verkocht, bijna altijd staande in het bos. Die bomen worden gemerkt en verkocht. Als de koop gedaan is, dus het geld gegeven is dan kunnen ze die bomen kunnen afzagen en meenemen onder toezicht van boswachters. Bij gras is dat ook wel zo gebeurd in de Vlaamse geschiedenis, maar bij ons wordt het niet zo

gedaan. Het gras heeft weinig waarde. Er zijn een zeer beperkt aantal landbouwers, op zeer goede gronden (minder dan twintig) die betalen om relatief goed gras van ons te mogen komen beheren. Voor de rest betalen we om het op te komen halen, want dan zijn we ook van een hele boel gedoe af, want de bedrijven nemen het mee. Die landbouwers die komen maaien, die betalen en die moeten het maaisel ook meenemen. Daarnaast kan het ook gebeuren dat we met maaisel blijven zitten. We zitten met maaisel dat we betalen om het te laten afvoeren, we zitten met gras dat we betalen om het te maaien en het afvoeren. Zo heb je dus een hele puzzel die bij elkaar moet gebracht worden, om te komen tot het gehele plaatje.

LS: Voor het project GrasGoed is het straks ook de bedoeling dat zij het maaisel maaien en wegbrengen naar NewFoss?

WV: Ja, als het maaisel goed genoeg is, dan moet het niet naar een composteringsbedrijf, maar naar NewFoss. ANB vraagt aan een composteerbedrijf, kom je het halen? Dan doen zij dat. Straks, wanneer het gras niet goed genoeg is voor de toepassingen in GrasGoed, dan gaat het sowieso nog naar een composteerbedrijf. Als het gras goed genoeg is, dan kunnen al die bedrijven die maaien naar NewFoss trekken. Wij willen dat het georganiseerd geraakt, maar ik heb geen speciale voorkeur daarin. Daarnaast lopen contracten langer dan een jaar. als het contract met Den Ouden. Als je zo'n contract wil vervangen door een nieuw contract, dan wachten we gewoon tot het contract stopt en dan beginnen we aan een nieuw contract. De contracten moeten voor ons, volgens de wet op de overheidscontracten correct zijn.

LS: En wat zijn nog meer knelpunten op het gebied van transport?

WV: De afvalstoffenwetgeving allereerst. Ook natuurlijk over de grens. Misschien zijn er nog andere dingen die nog van belang zijn. Wie het in mag zamelen, want die registraties zijn erg belangrijk.

LS: En wat betreft de opslag? Zijn er nog knelpunten op het gebied van inkuilen?

WV: De betonplaten, dat was een idee van een van een regiobeheerder. Betonnen panelen, van een paar vierkante meter groot. Daar zijn een paar punten in, waar ze die kunnen vastpakken. Er zit denk ik ook een bewapening in, ijzeren stangen. Vaak zijn ze langs de kant ook afgeboord met ijzer en die kun je ergens zetten. Daar kun je overheen rijden, maar ook ergens neerzetten. Je kunt daar ook een inkuilplaats mee maken. De vraag is natuurlijk, moeten natuurbeheerders dat doen? Kunnen wij geen afspraken maken met landbouwers of organisaties van landbouwers of met een bedrijf of met NewFoss zelf om dat te doen. Dit is een voorstel en als we dat doen, dan is dat in het najaar.

LS: Het is dus niet de bedoeling dat het betondal in de natuurgebieden komt te liggen?

WV: Nee, liever niet. Er zijn heel wat landbouwers die stoppen. Dat zijn landbouwbedrijven die daar dus al liggen. In plaats van saneren, mogen ze daar best een installatie maken om gras in te kuilen. Dergelijke terreinen zijn zeer interessant. Die betondal, die is heel belangrijk. Die komt op een plaats waar tot dan toe geen beton was. Als dat ergens op een terrein is, dat al gebruikt is door landbouw of industrie, dat is een hele andere zaak.

LS: En hoe verloopt het transport naar het betondal?

WV: We kunnen dat zelf doen, maar we kunnen ook loonwerkers inzetten of landbouwers kunnen dat doen. Het is een kwestie van om het zo efficiënt mogelijk te doen. De kosten voor dat transport is nog niet het grootste probleem, als het niet te ver is. Het probleem is eerder dat het gras niet lang mag blijven liggen. Je komt dan op een plaats en daar ligt een hoop gras. Dan vraag je hoe lang het er al ligt en dan ligt het gras daar al twee weken. Daar beginnen we niet meer aan. Het moet sneller. Ik heb het gevoel dat binnen onze organisatie de tendens er is om het te laten doen door anderen die het komen maaien en dan gewoon alles op die manier verder verwerken. Dat er verder niet naar om hoeft worden gekeken. Dan wordt er gezegd dat binnen die periode, dat stuk moet maaien op die manier. Het maaien wordt dan allemaal uitbesteed en daar wordt dan geld voor betaald.

LS: Worden de stoffen ook nog ergens in het traject gemengd?

WV: Nee, dat doen wij niet.

LS: Zijn er afspraken gemaakt over de inkoop van gras?

WV: Er zijn geen afspraken gemaakt.

LS: En kun je van een afvalstof afkomen, door te werken met een grondstoffenverklaring?

WV: Mijn idee is dus *tijdelijk stil*. Als je er veevoer van maakt, dan is het geen afvalstof. Als we er nu een industriële grondstof aan over houden, dan wordt het door industrie gebruikt. Dan moet het toch ook nooit afval worden? Als die industrie er bereid voor is om er een kleine prijs voor te betalen, dan is het ook geen afval? Iets heeft misschien niet zoveel waarde, maar het heeft wel waarde. De grens en de baken is de prijs van oud papier. We zoeken naar materiaal dat geen veevoer is. De prijs van veevoer mogen we ook niet nemen. Daar kun je niet tegenop. Dat is gewoon te interessant voor iedereen. Maar zo gauw dat je daar onder zit, dan moet je iets anders zoeken en dan is de prijs van oud papier vergelijkbaar, een ijkmaat. De situatie is op het ogenblik zo dat de landbouwer het gras kan maaien, het aan zijn dieren kan geven en dat is iets dat economisch steek houdt. Of dat het economisch steek houdt, dat je het als grondstof geeft in het kader van GrasGoed, dat is een andere vraag. Misschien wel of misschien niet. Dat moet verder bekeken worden. Dat je het maait en het is zodanig slecht dat het alleen voor compostering gebruikt kan worden, dat houdt sowieso geen steek. Dan is het gewoon een afvalstof, maar wanneer het dus in feite een grondstof is voor industrie, dan moet het geen afvalstof zijn. De juridische kant: als je iets hebt dat geproduceerd wordt voor de industrie en een kleine waarde heeft, kan je dat afval noemen juridisch? De grondstoffenverklaring zal, als het geen afval is, niet nodig zijn. Zo gauw het dus gebruikt wordt voor grondstof, dan is geen grondstofverklaring nodig.

Bijlage 5

Interview N. Vanaken

Gegevens respondent

Naam: N. Vanaken
Functie: Beleidsadviseur

Gegevens interview

Datum: 9 mei 2017
Tijd: 14.00 – 15.00 uur
Organisatie: OVAM
Locatie: Stationsstraat 110, 2800 Mechelen, België

Lonne van Sleuwen (LS): Er zijn een aantal dingen wel duidelijk, maar voor de zekerheid nog even gecheckt moeten worden.

N. Vanaken (NV): Het Europese Kader zou normaal gezien in iedere lidstaat hetzelfde moeten worden uitgevoerd, maar elke lidstaat gaat het op een eigen manier interpreteren. Vandaar dat je ook verschillen kunt hebben per lidstaat. Ook hoe streng of soepel de regeltjes worden geïnterpreteerd. Vlaanderen is zeker geen uitzondering. Er wordt wel eens gesteld dat in Nederland de regels toch wel stug worden gevolgd en dat in Vlaanderen de regels op een bepaalde manier geformuleerd zijn maar in de praktijk wat flexibeler mee om gegaan wordt. Dat is iets wat je niet in stukken kunt terug vinden. Dat is case afhankelijk.

Maaisel is bij in Vlaanderen al meer dan 20 jaar een probleemstroom. Hier en daar beleidsmatig opportuniteiten. Nieuwe toepassing en het beleid, grondstofverklaringen is niet echt een doel, maar wel een middel om het beleid te kunnen realiseren.

LS: Hoe reguleert u het 'laten liggen' van het maaisel naast het perceel?

NV: voor groenafval zijn in beleidsplannen termijnen aan gegeven. Afhankelijk van de aard van het groenafval (fijnere groenafval, zoals grasmaaisel) fijn snoeihout daar willen we dat die zo snel mogelijk verwerkt wordt, om de kwaliteit van het materiaal te behouden. Anderzijds ook om de lokale hinder zo veel mogelijk te beperken. Dus bij fijn groenafval gaat dat afhankelijk van het seizoen. In de winter mag dat wel iets langer blijven liggen, ongeveer tot twee weken. In de zomerperiode, van april tot oktober, mag dat maximaal 1 week blijven liggen. Dat zijn richtlijnen, geen harde regels. Dat zijn richtlijnen, zoals de uitvoeringsplannen. Zoals ze in Nederland het LAP hebben, heeft Vlaanderen uitvoeringsplannen. Mocht het maaisel langer blijven liggen op de plaats van productie en er is sprake van een regelmatige afvoer, dan hoeft er geen vergunning aangevraagd te worden.

Rianne Kerstens – van Tol (RKe): En hoeveelheid en termijnen?

NV: In de praktijk wordt geoordeeld naar de functie en de aard van materiaal en ook wat eigenlijk de activiteit is van degene die daarmee bezig is. Het moet in verhouding blijven met de activiteit en bedrijfsgrootte.

RKe: Hoe wordt dit afgebakend?

NV: Om in de praktijk onduidelijkheden een lijn te geven, kunnen er protocolakkoorden afgesproken worden met verschillende stakeholders.

LS: Zijn er al protocolakkoorden met natuurbeheerders die betrokken zijn bij het project?

NV: Er zijn geen protocolakkoorden met Natuurpunt, wel met ANB.

LS: Wanneer is geen identificatieformulier vereist? Klopt het dat dit is bij punt 3 van artikel 6.1.1.2. van de VLAREMA?

NV: uitzonderingen staan inderdaad in artikel 6.1.1.2. van het VLAREMA. Een inzamelpunt is een bedrijf dat vergund is voor afvalstoffen. Punt vier gaat over de hovenier die de afvalstof naar eigen bedrijf brengt. Valt niet onder inzamelaar. Je gaat gras van je eigen beheer naar een derde afvoeren.

LS: Hoe wordt gebruik gemaakt van de indelingslijst?

NV: De indelingslijst is in het leven geroepen om het maaisel dat in pieken vrijkomt, als de capaciteit van de composteerinstallaties op dat moment niet aankan. Dus is dit artikel in het leven geroepen om het maaisel op een goede manier op te slaan dat het maaisel later kan worden verwerkt.

LS: Waarom is het natuurmaaisel dat als veevoer dient, wel gekwalificeerd als grondstof in Vlaanderen?

NV: Op het moment dat het natuurmaaisel wordt ingezet als veevoeder en daar is een overeenkomst met de boer voor, dan wordt het maaisel als product gezien. Daar gaat ook een hele historie aan vooraf. In oude Vlaamse wetgeving, stond daar op een moment ook, zoals dat nu ook zes toepassingsgebieden zijn voor afvalstoffen als grondstoffen in te zetten (meststoffen grondverbeteraar, bouwstof bodem, ferro en non-ferro toepassingen, en nog speciale toepassing). Vroeger was er ook nog een ander toepassingsgebied, toepassen als veevoeder. Vlaanderen had in de afvalwetgeving ook een lijst staan van afvalstoffen met als toepassingsgebied, veevoeder. Hiervan zei Vlaanderen, dit zijn geen afvalstoffen meer. OVAM is in overleg gegaan met het federaal voedselagentschap. Vanuit Europa, maar ook Belgische wetgeving bestonden al lijsten van stromen die als veevoeder werden erkend. Er was een dubbelop situatie. Het werd federaal en in het Vlaamse Gewest geregeld. Toepassingsgebied is geschrapt uit de Vlaamse wetgeving en het algemene standpunt, alle reststromen die geschikt zijn voor veevoeder die zijn geen afvalstoffen aangenomen. Dit is een algemeen standpunt, waar ook natuurmaaisel onder valt. Bermmaaisel niet, dit is sterk vervuild. Er hangen risico's aan om het in te zetten als veevoer. Weliswaar, als je bermmaaisel gaat raffineren, dus eiwitten eruit komen (als passend is volgens wetgeving voor veevoeder) is het wel een grondstof. Het grondstofstatuut wordt ook altijd gegeven aan de uitgang van het proces. Een veevoeder valt onder GMP-regeling. Dit is een heel uitgebreid kwaliteitscontrolesysteem. Op het moment dat er ergens nog iets scheelt, dan is het geen veevoeder en wordt het weer een afvalstof. Die overeenkomst is wel cruciaal (voor inzetten als veevoeder) als inderdaad een overeenkomst is met de afnemer. Anders ben je niet zeker dat wordt ingezet. De afzet moet zeker zijn.

LS: Hoe lang mag het gras opgeslagen bij de landbouwer?

NV: Een landbouwer wordt beschouwd als derde partij, dus moet vergund zijn voor opslag van afvalstoffen. Er gelden richtlijnen, niet specifieke tijden in vergunning als opslagtermijn.

LS: Hoe wordt de afvalstof beoordeeld wanneer een grondstofverklaring is aangevraagd?

NV: Als je niet binnen de geregelde toepassingsgebieden valt met afvalstoffen die voor een bepaalde toepassing gebruikt gaan worden, dan is het niet verplicht om een grondstoffenverklaring aan te vragen als eigenaar van de stroom. Het wordt wel aangeraden, voor de rechtszekerheid. Wanneer een aanvraag binnenkomt, wordt getoetst aan 36 en 37 van het Materialendecreet. Het is niet zo dat de grondstofverklaring net verder gaat kijken of dat uiteindelijk op lange termijn de stof een gunstig effect heeft. De grondstoffenverklaring is altijd gekoppeld aan een materiaal met een bepaalde toepassing. De procedure is uitgeschreven in het VLAREMA. De grondstofverklaring is een wettelijk document. Er is weinig kans dat maaisel op zich een grondstofverklaring kan krijgen. Het feit dat het niet beoogd geproduceerd is, het is al meteen iets waar men vanaf wil wat toevallig ook nuttig ingezet kan worden. De grondstoffenverklaring is een redelijk flexibel instrument. OVAM heeft mogelijkheden om voorwaarden op te leggen om de termijnen te beperken en dergelijke. Dingen die OVAM gerealiseerd willen zien krijgen, daar worden grondstoffenverklaringen makkelijker voor afgegeven worden, dan de dingen die niet in het beleid passen. Er zitten bepaalde vrijheidsgraden in.

Bijlage 6

Telefonisch interview M. Wagener

Gegevens respondent

Naam: M. Wagener
Functie: Directeur Grassa

Gegevens interview

Datum: 10 april 2017
Tijd: 10.05 – 10.15 uur
Organisatie: Grassa

Lonne van Sleuwen (LS): Hoe werkt de oplegger?

Martijn Wagener (MW): Deze machine draait op biodiesel en is in staat om eiwit uit gras te verwerken. Het uit elkaar pulken van het gras gaat in verschillende stappen: eerst worden de grascellen mechanisch opengebroken. De machine perst die pulp vervolgens tot sap en vezels. Door dat sap te stremmen, het verhitten in een stoomketel, klonten de eiwitten samen, die vervolgens worden gescheiden en gedroogd. Uit het overgebleven sap, de wei, wordt met nanofiltratie eerst de fosfor gehaald. Het sap dat overblijft, is rijk aan stikstof en kalium. Er zijn nog andere manieren om het eiwit eruit te halen door het gebruik van bacteriën, die kunnen toegepast worden in de machine. Door verhitting, met stoominjectie. Het is van belang dat het product er zo vers mogelijk in gaat.

LS: Waar wordt de oplegger gebruikt?

MW: In Nederland en in Vlaanderen.

LS: Wat zijn de voordelen hiervan?

MW: Door ter plekke, daar waar het gras wordt gemaaid te raffineren, wordt het gedoe met de opslag en transport van vers gemaaid gras voorkomen.

LS: Hoeveel geluid maakt de oplegger?

MW: Het geluid wat uit de machine komt, is vergelijkbaar met dat van een tractor. Exacte metingen zijn niet gedaan.

Het verwerken gaat op locatie, dus zowel in Vlaanderen en Nederland, in een mobiele raffinageoplegger in de buurt van het gemaaid perceel.

Bijlage 7

E-mail B. Koopmans

Ontvangen op 8 mei 2017 om 09.33 uur van bram@grassa.nl⁵

Hallo Lonne,

Ik weet weinig tot niets van regelgeving. Onze oplegger heeft de inhoud van een zeecontainer, dus veel minder dan 100 m³.

Raffineren zoals je in je mail citeert refereert aan klassieke raffinage. Dit is een goed voorbeeld van hoe een spraakverwarring tussen twee beroepen tot onnodige problemen kan leiden. Klassieke raffinage, en dat is wat ze hier bedoelen, is het verhitten van een vloeistof waarna het door middel van condensatie gefractioneerd wordt. Het gaat hierbij meestal om brandbare vloeistoffen en veel energie.

Maar raffineren betekent meer dan dat. Je scheidt een grondstof in verschillende fracties. In ons geval doen we dat door middel van persen. Er komt geen chemie bij kijken, anders dan dat eiwit stolt bij 70 °C. Het kan in mijn ogen dus geen chemisch proces genoemd worden, meer een fysieke bewerking.

Ik hoop dat ik je hiermee geholpen heb.

Groet,
Bram

⁵ Omwille van leesbaarheid letterlijk overgenomen uit de door B. Koopmans verstuurd e-mail.

Bijlage 8

E-mail F. Mandigers

Ontvangen op 15 mei 2017 om 11.29 uur van F.Mandigers@natuurmonumenten.nl⁶

Beste Lonne,

In principe proberen we maaisel altijd zsm af te voeren. De praktijk bij ons is dat het zelden langer dan een week blijft liggen. Of het vroeg of laat in het seizoen gemaaid is, maakt daarbij niet uit. Hierover hebben wij geen afspraken lopen met gemeente/provincie. Er zijn mij gevallen bekend (bij derden) waarbij er vanuit gemeente/provincie inmenging is geweest om maaisel af te voeren. Dat betrof dan altijd situaties waar het minimaal al maanden lag. Punt is nl dat het vaak in brand gestoken wordt als het enige tijd blijft liggen. Ik heb zelf een keer meegemaakt dat het na 1 dag al in vlammen opging. Wij hebben m.b.t. het afvoeren van maaisel niets vastgelegd in beheerplannen of anderszins. Nogmaals, wij proberen het altijd z.s.m. af te voeren.

Vr. gr. Fons Mandigers

⁶ Omwille van leesbaarheid letterlijk overgenomen uit de door F. Mandigers verstuurde e-mail.

Bijlage 9

Sfeerimpressie natuurgebied 'Vallei van de Zwarte Beek'

Foto 1: maaiselhoop 1

Foto 2: pitrus

Foto 3: maaiselhoop 2

Foto 4: Landschap 'Vallei van de Zwarte Beek'